

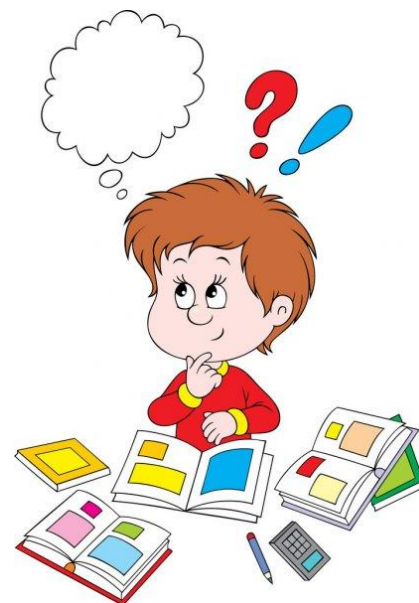
Мулькиет ялгъамаларнынъ имлясы

Аблаева Сание
группа КА-17

- **Дерсинъ макъсады:** мулъкиет ялгъамаларнынъ имлясыны огренмек; исим акъкъында бильгилерни текрарламакъ; балаларнынъ коммуникатив къабилитлерни кенишлетмек; инсаннын омюринде бильги алувнынъ эмиетини анъламакъ.

Текрарлав. Фронталь суаль-джевап:

- Балалар, биринджиден, этрафкъа айланып бакъынъыз. Этрафынъызда нелерни коресинъиз?
- Сиз айткъан сёзлеринъиз нени анълаталар?
- Демек, бу сёзлер насыл сёз чешитини бильдирелер?
- Демек, бугунь дерсте насыл мевзу устюнде чалышаджамыз?

Янъы мевзу:

- Созукънен биткен исим негизине -м, -мыз ялгъамасы кьошула (ана-м, ине-м, ода-мыз, агъамыз).
- Тутукънен биткен исимлерге кьошулгъан ялгъамалар сингармонизминъ къалын-инджелик, дудакълылыкъ къаиделерине эсаслана: ат-ым, иш-им, ун-ум, юн(ь)-юм.

„ь” йымшакълыкъ ишаретииле биткен исимлерге мулькиет ялгъамасы кьошулса, „ъ” тюшюриле.

М е с е л я: козь — козюм, козюнъ, козю; чёлъ — чёлюм, чёлюнъ, чёлю.

- Эки эджалы исимлернинъ базыларына мулъкиет ялгъамасы къошулгъанда, экинджи эджадаки созукъ сес тюшюриле биле: бурун — бурну, ресим — ресми, огъул — огълу.

-й сесинен биткен исимлерге мулъкиет ялгъамалары къошулгъанда, созукъ сеслер озюнинъ йотлашкъан чешитлерине чевирилелер: *той — тоюм, тоюнъ, тою; къой — къоюм, къоюнъ, къою.*

И х т а р: йотлашкъан чифтлери олмагъан сеслерде -й арифи тюшюрильмей: *чай — чайым, чайынъ, чайы.*

- -п, -к, -къ тутукъларынен биткен исимлерге мулькиет ялгъамалары къошулса, бу сеслер озь янъгъыравукъ чифтлерине чевирилирлер (бир эджалы сёзлерден гъайры: сап— сапы, ат — аты, топ — топу).

*М е с е л я: мерекеп — мерекебим, мерекебинъ,
мерекеби; сенек — сенегим, сенегинъ, сенеги;
чанакъ — чанагъым, чанагъынъ, чанагъы; себеп
— себеби, себебинден.*

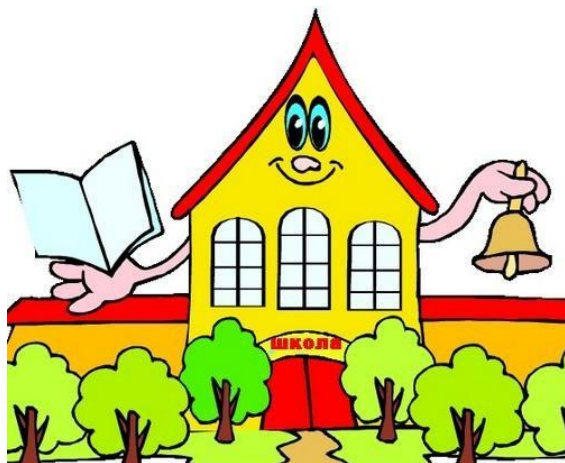
Вазифе 1

Бу сезлерни келишлернен тюрлендиринъиз

Сайы	Шахыс	Мулькнет ялгъамалары		мисаллер)	Ялгъамалар
		Созукънен Биткен исимлерде	Дудакъсыз эджадан сонъ	Дудакълы эджадан сонъ	
Теклик	I	<i>ана-м</i> <i>ине-м</i>	<i>ат-ым, эв-им</i> <i>мектеп — мектеб-</i> <i>им</i>	<i>дост-ум, козь —</i> <i>коз-юм той —</i> <i>то-юм</i>	<i>-м, -ым, -им, -ум,</i> <i>-юм</i>
	II	<i>ана-нъ</i> <i>ине-нъ</i>	<i>ат-ынъ, эв-инъ,</i> <i>мектеп — мектеб-</i> <i>инъ</i>	<i>дост-унъ, козь —</i> <i>коз-юнъ той —</i> <i>то-юнъ</i>	<i>-нъ, -ынъ, -инъ,</i> <i>-унъ, -юнъ</i>
	III	<i>ана-сы</i> <i>ине-си</i>	<i>ат-ы, эв-и,</i> <i>мектеп — мектеб-</i> <i>и</i>	<i>дост-у, козь —</i> <i>коз-ю той — тою</i>	<i>-сы, -си, -ы, -и, -у,-</i> <i>ю</i>
Чокълукъ	I	<i>ана-мыз</i> <i>ине-миз</i>	<i>ат-ымыз, эв-имиз</i> <i>мектеп — мектеб-</i> <i>имиз</i>	<i>дост-у мыз,</i> <i>козь — коз-юмиз</i> <i>той — то-юмыз</i>	<i>-мыз, -миз, -ымыз,</i> <i>-имиз, -у мыз,</i> <i>-юмиз, -юмыз</i>
	II	<i>ана-нъыз</i> <i>ине-нъыз</i>	<i>ат-ынъыз, эв-</i> <i>инъыз, мектеп —</i> <i>мектеб-инъыз</i>	<i>дост-унъыз,</i> <i>козь — коз-юнъыз</i> <i>той — то-юнъыз</i>	<i>-нъыз, -нъыз,</i> <i>-ынъыз, -инъыз,</i> <i>-унъыз, -юнъыз,</i> <i>-юнъыз</i>
	III	<i>ана-сы</i> <i>ине-си</i>	<i>ат-ы, ат-(лар)-ы,</i> <i>эв-и, эв-(лер)-и,</i> <i>мектеп — мектеб-</i> <i>и, мектеп-(лер)-и</i>	<i>дост-у, козь —</i> <i>коз-ю той — тою</i>	<i>-сы, -си, -и, -ы, -у,</i> <i>-ю, (лар)-ы, (лер)-</i> <i>и</i>

Вазифе 2. Берильген шиирни окъунъыз. Мулькиет
ялгъамасы иле кельген исимлерни
сечип язынъыз. Бу ялгъамаларнынъ язылувы насыл имля
къаиделерине бойсуна?

МЕКТЕБИМ

*Бильги чокърагъы,
Азиз мектебим.
Пек кенъ къучагъынъ,
Севем сени мен.
Чешит тюрлю илим
Бересинъ манъа.
Мен ичюн олдынъ
Экинджи ана.
Билем, берерсинъ
Даа чокъ бильги.
Хызмет этерим
Бильгинънен ильге.
(Л. Сулейман)*

Эв вазифеси:

- 1. 162–юнджи иш. Метинни окъунъыз. Муреккеп джумлелерни сечип, синтактик талиль этинъиз
- 2. Къайделерни эзберден бильмек.

